

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права, конституційного права

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських занять для студентів
спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»
денної форми навчання

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Протокол № 1 від 31 серпня 2018 р.

Чернігів -2018

Конституційне право України: методичні вказівки до семінарських занять для студентів спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» / Укл. А.Г.Нітченко. Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ, 2018. 48 с.

Укладач: НІТЧЕНКО АЛЛА ГРИГОРІВНА, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: ШЕСТАК ЛІЛІЯ ВОЛОДИМІРОВНА, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу ННІ права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, к.ю.н.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»	6
1.1. Структура навчальної дисципліни	6
1.2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	7
1.3. Система поточного, проміжного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право України»	13
II. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	14
Тема 1. Конституційне право України як галузь права	14
Тема 2. Основи вчення про конституцію	15
Тема 3. Засади конституційного ладу України	17
Тема 4/5. Громадянство України. Конституційні права, свободи та обов'язки. Правовий статус біженців, осіб, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб	18
Тема 6/7. Конституційні основи виборів і референдумів в Україні	23
Тема 8. Конституційний статус Верховної Ради України	27
Тема 9. Конституційний статус Президента України	30
Тема 10. Конституційно-правовий статус органів виконавчої влади	31
Тема 11. Конституційно-правові основи судової влади в Україні	35
Тема 12/13 Адміністративно-територіальний устрій України та місьцеве самоврядування	37
III. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ	41
IV. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА	44

ВСТУП

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право України» є основи конституційного ладу України, конституційного статусу особи, організації державної влади і місцевого самоврядування.

Мета навчальної дисципліни – оволодіння вмінням правильно оцінювати конкретні конституційно-правові явища, правильно застосовувати відповідне конституційне законодавство.

Завдання, які вирішуються в процесі вивчення дисципліни:

- 1) Ознайомлення з основними поняттями та їх визначеннями у конституційному праві України;
- 2) Вивчення основ конституційного ладу України, правового статусу особи;
- 3) Вивчення особливостей побудови та функціонування системи органів державної влади та місцевого самоврядування;
- 4) Практичне засвоєння положень Конституції України та інших нормативних актів, які регулюють конституційно-правові відносини.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- поняття, місце і роль конституційного права у системі права України;
- джерела та систему конституційного права України;
- основні засади конституційного ладу України;
- конституційні права, свободи й обов'язки людини та громадянина в Україні;
- конституційні форми безпосередньої демократії в Україні;
- основні положення і принципи організації державної влади в Україні;
- конституційно-правовий статус Верховної Ради України;
- конституційний статус Президента України;
- конституційно-правовий статус вищого, центральних і місцевих органів виконавчої влади в Україні;
- основні принципи судоустрою і судочинства в Україні;
- територіальний устрій і систему місцевого самоврядування в Україні.

вміти:

- практично застосовувати норми Конституції України;
- давати усні та письмові пояснення з питань конституційного права;
- складати основні види документів, які впливають із застосування норм конституційного права;
- обґрунтовувати підстави і порядок реалізації громадянами передбачених Конституцією України прав і свобод.

Семінарські заняття мають на меті поглиблення і закріплення теоретичних знань, отриманих під час лекцій і в процесі самостійної роботи

над нормативно-правовими актами, навчальною та науковою літературою, а також виявлення й оцінку ступеня і якості засвоєння здобувачами вищої освіти матеріалу, що вивчається.

На семінарському занятті здобувачі вищої освіти розв'язують ситуаційні задачі (казуси), аналізують статті Конституції України та відповідних нормативно-правових актів, здійснюють порівняння юридичних понять і явищ, пишуть юридичний диктант, вирішують тестові завдання, захищають результати індивідуальної роботи.

Контроль засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу передбачає визначення ступеня глибини і ефективності досягнення поставлених навчальних завдань, виявлення ставлення до процесу навчання; посилення мотивації до самостійної роботи; отримання інформації, необхідної для вдосконалення методики викладання.

Формами контролю є усні опитування, письмові роботи (в тому числі реферативного характеру), ситуаційні задачі (казуси), самостійні або контрольні роботи та тести.

Для підсумкового контролю засвоєння матеріалу дисципліни навчальним планами передбачено екзамен.

I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

1.1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання							
		Всього	У тому числі						
			Лек.		Сем.		Сам. роб.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Модуль 1									
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика конституції, конституційного права. Конституційний лад.									
1	Конституційне право України як галузь права	10		2		2		6	
2	Основи вчення про конституцію	10		2		2		6	
3	Засади конституційного ладу України	10		2		2		6	
	Разом за змістовим модулем 1	30		6		6		18	
Змістовий модуль 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина									
4	Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Правовий статус біженців, осіб, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб	15		2		1		12	
5	Конституційні права, свободи та обов'язки особи і громадянина в Україні	15		2		1		12	
	Разом за змістовим модулем 2	30		4		2		24	
Змістовий модуль 3. Конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії									
6	Конституційні основи виборів в Україні	15		1		1		13	
7	Референдум та інші форми народовладдя в Україні	15		1		1		14	
	Разом за змістовим модулем 3	30		2		4		24	
Змістовий модуль 4. Конституційно-правовий статус органів державної влади									
8	Конституційний статус Верховної Ради України	8		2		2		4	
9	Конституційний статус Президента України	7		1		2		4	
10	Конституційно-правовий статус органів виконавчої влади	8		1		2		5	
11	Конституційно-правові основи	7		2		2		5	

	судової влади в Україні				
	Разом за змістовим модулем 4	30	6	8	18
Змістовий модуль 5. Адміністративно-територіальний устрій України та місцеве самоврядування					
12	Адміністративно-територіальний устрій України	15	1	1	13
13	Конституційні основи місцевого самоврядування	15	1	1	13
	Разом за змістовим модулем 5	30	2	2	26
	Усього годин за дисципліну	150	20	20	110

1.2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Загальна характеристика конституції, конституційного права. Конституційний лад

Тема 1. Конституційне право України як галузь права

Поняття конституційного права України як галузі права, його місце і роль у національній системі права. Основні етапи становлення і розвитку конституційного права як галузі права. Предмет і метод конституційно-правового регулювання та їх особливості. Принципи конституційного права України.

Система конституційного права як галузі права. Особливості конституційно-правових норм. Види конституційно-правових норм. Реалізація конституційно-правових норм. Тлумачення конституційно-правових норм. Колізії у конституційному праві. Поняття та класифікація конституційно-правових інститутів.

Поняття та загальна характеристика конституційно-правових відносин. Юридичні факти у конституційному праві. Джерела конституційного права як галузі права.

Конституційно-правова відповідальність та її особливості. Санкція як форма вираження конституційно-правової відповідальності. Види конституційно-правової відповідальності. Суб'єкти конституційно-правової відповідальності. Форми та підстави конституційно-правової відповідальності.

Тема 2. Основи вчення про конституцію

Поняття конституції та її сутність. Конституційна система. Юридичні властивості Конституції: легітимність, реальність, стабільність, верховенство у правовій системі, підвищений рівень охорони з боку держави.

Форма конституції: писана і неписана. Структура конституції: преамбула, основна частина, заключні положення, перехідні положення, додатки. Структура Конституції України 1996 р. Класифікація конституцій.

Функції конституції: політична, ідеологічна, економічна, програмна, інформативна, установча, регулятивна, охоронна.

Основні способи прийняття конституції. Порядок внесення змін та доповнень до Конституції України.

Конституціоналізм в Україні: зародження та основні етапи розвитку. Конституція П. Орлика. Конституційний проект Г. Андрузького. Політико-правові ідеї в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. Радянський період розвитку конституціоналізму. Основні етапи та напрями новітньої конституційної реформи в Україні. Особливості конституційного процесу в Україні у 1990-1996 р.р. Форми правової охорони конституції. Розвиток конституційного процесу на сучасному етапі.

Тема 3. Засади конституційного ладу України

Поняття конституційного ладу і його співвідношення з державним ладом. Риси конституційної держави. Закріплення конституційного ладу в Конституції України. Засади конституційного ладу як загальний конституційно-правовий інститут.

Гуманістичні і демократичні засади конституційного ладу в Україні. Принцип гуманізму. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека - найвища соціальна цінність в Україні. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини - головний обов'язок Української держави.

Народ - носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні. Конституційне закріплення принципу народного суверенітету. Співвідношення народного, національного і державного суверенітету. Форми здійснення влади народу.

Конституційне закріплення форми держави. Україна – унітарна держава. Особливості республіканської форми правління в Україні. Характеристика державного режиму в Україні. Поняття територіального устрою держави. Конституційні засади територіального устрою України. Система адміністративно-територіального устрою України.

Конституційна характеристика якісних рис України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Державний суверенітет: поняття та елементи.

Конституційне закріплення ознак України як правової держави. Здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Принцип верховенства права — найважливіша ознака правової держави. Верховенство Конституції України стосовно всіх інших нормативно-правових актів. Конституційні засади правового порядку в Україні.

Економічні та політичні засади конституційного ладу в Україні. Свобода політичної діяльності. Політичні партії і громадські організації, їх конституційно-правовий статус. Види політичних партій і громадських організацій. Конституційні обмеження права на утворення і діяльність політичних партій і громадських організацій. Відповідальність політичних партій і громадських організацій, припинення їх діяльності.

Конституційні принципи культурної та мовної політики. Статус української мови як державної. Гарантування Конституцією України вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України.

Захист конституційного ладу в Україні. Особливий порядок внесення змін до розділу Конституції України, в якому визначаються загальні засади конституційного ладу. Конституційні засади регулювання воєнного і надзвичайного стану.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина

Тема 4. Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Правовий статус біженців, осіб, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб

Основні положення сучасної концепції прав людини та їх відтворення в Конституції України. Поняття та основні принципи правового статусу людини і громадянина та їх закріплення в Конституції України. Визнання та гарантованість прав і свобод людини, встановлених загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права. Принцип свободи людини. Принцип не відчуження природних прав і свобод людини. Принцип рівності у гідності та правах. Принцип невичерпності конституційного переліку прав та свобод людини і громадянина.

Громадянство України: поняття та ознаки. Законодавство про громадянство. Належність до громадянства України. Громадяни України, апатриди і біпатриди.

Принципи громадянства України та їх закріплення в Конституції України і в законодавстві про громадянство.

Підстави і умови набуття громадянства України. Підстави і умови припинення громадянства України. Особливості набуття та припинення громадянства дітьми.

Повноваження органів державної влади по вирішенню питань громадянства України. Процедури з питань громадянства.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні. Законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Поняття «іноземець» та «особа без громадянства». Імміграція в Україну.

Правова регламентація загального режиму іноземців в Україні. Права, свободи і обов'язки іноземців та осіб без громадянства. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства.

Поняття «біженець», особливості його правового статусу. Нормативне регулювання правового становища біженців. Процедура звернення та надання статусу біженця в Україні. Підстави втрати статусу біженця. Позбавлення статусу біженця. Повноваження органів виконавчої влади, які вирішують питання про надання, втрату і позбавлення статусу біженця.

Права та обов'язки біженця. Правовий статус «внутрішньо переміщених осіб». Забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території.

Тема 5. Конституційні права, свободи та обов'язки особи і громадянина в Україні

Права і свободи людини і громадянина, їх співвідношення. Конституційні права, свободи людини і громадянина. Класифікація конституційних прав та свобод людини і громадянина. Особисті права і свободи. Політичні права і свободи. Соціальні, економічні, екологічні, культурні права і свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина. Рівність обов'язків людини і громадянина. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Турбота про природу та культурну спадщину. Оплата податків і зборів. Дотримання Конституції України та законів України. Повага прав і свобод, честі і гідності інших людей.

Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав та свобод людини і громадянина. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: порядок призначення, повноваження.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії

Тема 6. Конституційні основи виборів в Україні

Поняття виборів та їх соціальна функція. Виборче право. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції України. Принцип вільних виборів. Загальне, рівне і пряме виборче право. Таємне голосування.

Поняття та види виборчих систем. Особливості застосування виборчих систем в Україні. Порядок призначення виборів в Україні.

Поняття виборчого процесу та його стадії. Правова регламентація стадій виборчого процесу. Списки виборців. Утворення виборчих органів і виборчих округів. Виборчі дільниці. Висування та реєстрація кандидатів. Передвиборна агітація. Права кандидатів і гарантії їх діяльності. Голосування. Підрахунок голосів і визначення результатів голосування. Встановлення результатів виборів. Повторне голосування і повторні вибори.

Відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

Тема 7. Референдум та інші форми народовладдя в Україні

Поняття, соціальна функція та види референдумів. Призначення та порядок проведення референдумів. Предмет всеукраїнського референдуму. Правова регламентація організації референдумів та визначення їх результатів. Правові наслідки референдуму. Зміна і відміна рішень, прийнятих референдумом.

Інші форми прямого народовладдя в Україні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Конституційно-правовий статус органів державної влади

Тема 8. Конституційний статус Верховної Ради України

Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади. Функції Верховної Ради України. Трансформація конституційного статусу Верховної Ради України в процесі конституційної реформи.

Чисельний склад та структура Верховної Ради України. Строк повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Статус народного депутата України. Принципи статусу народного депутата України. Дострокове припинення повноважень народного депутата України. Несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності.

Права та обов'язки народного депутата України.

Форми діяльності народного депутата України. Права і обов'язки народного депутата. Право депутатського запиту.

Гарантії діяльності народного депутата України. Депутатська недоторканність.

Законодавча, установча та контрольна компетенція Верховної Ради України. Акти Верховної Ради України.

Тема 9. Конституційний статус Президента України

Конституційний статус Президента України як глави держави та його трансформація в процесі конституційної реформи.

Початок повноважень Президента України. Процедура інавгурації. Офіційні символи глави держави.

Конституційний статус Ради національної безпеки і оборони України як координаційного органу при Президентові України. Адміністрація Президента України.

Функції та компетенція Президента України. Акти Президента України.

Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.

Тема 10. Конституційно-правовий статус органів виконавчої влади

Система органів виконавчої влади. Місце та роль Кабінету Міністрів України у механізмі державної влади. Трансформація конституційного статусу Кабінету Міністрів України в процесі конституційної реформи.

Склад Кабінету Міністрів України, порядок формування. Відповідальність, підзвітність та підконтрольність Кабінету Міністрів України. Компетенція Кабінету Міністрів України. Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади: система, порядок формування. Основні завдання та функції міністерств.

Система місцевих органів виконавчої влади. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій. Порядок формування, структура, функції та повноваження місцевих державних адміністрацій.

Тема 11. Конституційно-правові основи судової влади в Україні

Конституційні принципи правосуддя в Україні. Судова система України. Система судів загальної юрисдикції. Порядок формування судів. Основи правового статусу суддів.

Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції. Склад, процедура формування та діяльності Конституційного Суду України.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. Адміністративно-територіальний устрій України та місцеве самоврядування

Тема 12. Адміністративно-територіальний устрій України

Поняття територіального устрою України. Історія становлення територіального устрою України. Система адміністративно-територіального устрою України. Конституційні засади територіального устрою України.

Поняття та види територіальної автономії. Автономна Республіка Крим як форма адміністративно-територіальної автономії. Правовий режим на тимчасово окупованій території України.

Тема 13. Конституційні основи місцевого самоврядування

Поняття та політико-правова природа місцевого самоврядування. Теорії місцевого самоврядування. Конституційна модель місцевого самоврядування в Україні. Принципи, завдання та функції місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування. Територіальна громада – основний елемент системи місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування: поняття та види.

1.3. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО, ПРОМІЖНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

Рекомендовані види та розподіл балів, які враховуються при виставленні поточного та модульного контролю (таблиця розроблена на основі Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів)

№	Види діяльності	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів за семестр
1. Обов'язкові, вибіркові та стимулюючі види робіт				
1.1	Робота на семінарських заняттях	Протягом семестру	Відповіді, доповнення, визначення понять, тести, задачі	До 16 балів*
1.2	Ведення конспекту лекцій	Протягом семестру	Конспект	До 4-х балів
1.3	Наукова робота (виступ з доповіддю, публікація)	Протягом семестру	Виступ, публікація	До 10-ти балів
1.4	Ведення конспекту самостійної роботи	Протягом семестру	Конспект	До 5-ти балів
1.5	Виконання самостійної дослідної роботи	Протягом семестру	Виконана робота у вигляді реферату	До 5-ти балів
1.6	Участь у предметних олімпіадах, інтелектуальних іграх	Протягом семестру	Підтверджуючі документи	До 5-ти балів
1.7	ЗМК	Протягом семестру	Підтверджуючі документи	До 15-ти балів
Разом за поточний контроль:				60 балів
*16 балів буде переведено з оцінок, які отримує студент під час семінарських занять, виконуючи усі види робіт. Наприклад: студент, відповідно до національної системи оцінювання заробив у підсумку за поточну роботу «5» - це 16-14 у балах; «4» - це 13-11; «3» - це 10-6; «2» - 5-1.				
2. Підсумковий контроль				
№ п/п	Підсумковий модуль	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів
2.1.	Екзамен	Відповідно до розкладу		до 40 балів
Разом за модульний контроль				40 балів
Зважена семестрова оцінка				100 балів

II. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

План:

1. Поняття та ознаки конституційного права України.
2. Предмет та метод конституційного права України.
3. Поняття конституційно-правових відносин.
4. Джерела та система конституційного права.

Основні терміни: Конституція, конституційне право, предмет і метод конституційно-правового регулювання; джерела конституційного права України; конституційно-правова норма; конституційно-правовий інститут; конституційно-правове відношення; суб'єкти конституційно-правового відношення; об'єкти конституційно-правового відношення; конституційно-правова відповідальність; санкція конституційно-правової відповідальності.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. В окремому зошиті *розпочніть роботу* над складанням словника основних термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. В *першому питанні* охарактеризуйте поняття «конституційного права України» як галузі права, його місце і роль у національній системі права; основні етапи становлення і розвитку конституційного права як галузі права.
5. У *другому питанні* охарактеризуйте предмет і метод конституційно-правового регулювання та їх особливості; принципи конституційного права України.
6. В *третьому питанні* визначить поняття та здійсніть загальну характеристику конституційно-правових відносин.
7. В *четвертому питанні* проаналізуйте юридичні факти у конституційному праві; джерела конституційного права як галузі права; систему конституційного права як галузі права.
8. *Виконайте* запропоновані практичні завдання та індивідуальну роботу.
9. *Розпочніть* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття галузі конституційного права

2. У чому полягає функціональне призначення галузі конституційного права ?
3. У чому полягають особливості галузі конституційного права? Чим вони зумовлені ?
4. Якими особливостями характеризуються методи конституційно-правового регулювання ?
5. У чому полягає функціональне призначення науки конституційного права ?
6. Охарактеризуйте предмет науки конституційного права. Чи є відмінність між ним та предметом галузі конституційного права?
7. Які основні етапи розвитку науки конституційного права в Україні?
8. Що являє собою конституційне право як навчальна дисципліна ?
9. Що слід розуміти під поняттям «конституційно-правові відносини» ?
10. Які групи суспільних відносин становлять предмет правового регулювання галузі конституційного права ?
11. У чому полягають особливості об'єкта конституційно-правових відносин ?
12. Яким чином суспільні відносини набувають якості «конституційно-правових відносин» ?
13. За яким принципом побудована система джерел конституційного права України ?

Підготувати реферати з таких питань:

1. Конституція України – Основний Закон держави.
2. Місце конституційного права в системі національного права та його роль у становленні і розвитку правової системи України як правової держави.
3. Поняття конституційно-правових відносин і їх роль у реалізації конституційних норм.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [24-42].

ТЕМА 2. ОСНОВИ ВЧЕННЯ ПРО КОНСТИТУЦІЮ

План:

1. Поняття та юридичні властивості конституції.
2. Форма та структура конституції.
3. Функції конституції.
4. Класифікація конституцій.
5. Порядок прийняття та внесення змін і доповнень до конституції.

Основні терміни: конституція, юридична конституція, формальна конституція, матеріальна конституція, функції конституції, дія конституції, властивості конституції, структура конституції, преамбула.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
3. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
4. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття конституція
2. У чому полягає сутність конституції ?
3. У чому полягає сутність правової природи Конституції ?
4. Чи є Конституція України Основним Законом держави ?
5. Чи є Конституція Основним Законом суспільства ?
6. Хто є суб'єктом прийняття Конституції ?
7. У чому полягає сутність конституції як акту установчої влади народу ?
8. У чому полягає верховенство Конституції ?
9. Що означає «пряма дія» норм Конституції? Яку ще дію можуть мати вказані норми ?
10. У чому полягає зміст стабільності Конституції? Чим вона забезпечується ?
11. У яких випадках внесення змін до Конституції України не допускається ?
12. Які функції виконує Конституція України ?
13. В чому полягає зміст доктрини конституціоналізму ? на чому вона ґрунтується ?
14. Що є основою конституціоналізму ?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Конституціоналізм як політико-правова доктрина.
2. Етапи розвитку українського конституціоналізму.
3. Види конституцій (на прикладі конституційних актів зарубіжних країн).
4. Дотримання й охорона Конституції України.
5. Сутність змін внесених до чинної Конституції України.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [24-41], [42-44].

Допоміжна:

1. *Бабенко К.* Конституційні основи розвитку та регулювання відносин // Віче. - 2008. - № 2. - С. 3-6.
2. *Бабенко К.* Політико-правові відносини як предмет регулювання конституційного права України // Митна справа . - 2008. - № 2. - С. 69-74.
3. *Бабенко К.* Система конституційного регулювання і розвиток політико - правових відносин у сучасній Україні // Юридична Україна . - 2011. - №12. - С. 15-20.
4. *Бабенко К.А.* Поняття конституційного регулювання в сучасній науці конституційного права // Держава і право. - 2009. - 44. - С. 194-200.
5. *Багрій О.* Сутність принципу верховенства Конституції України / О. Багрій // Підприємництво, господарство і право . - 2013. - № 9. - С. 83-87.
6. *Єрмолаєв В.* Деякі питання становлення вітчизняного парламентаризму в новітню добу // Вісник Академії правових наук України. - 2010. – № 2. - С. 52-60.
7. *Єфремова Н.* Розвиток конституційно-правових ідей у Речі Посполитій у XVI-XVIII ст. // Держава і право. - 2008. - № 40. - С. 71-79.

Інформаційні ресурси:

1. 2014-15 Ключові правові реформи: Як утілено європейські стандарти? / За ред. Романа Куйбіди. Авт. колектив: Банчук О., Барікова А., Дмитрієва І., Кириченко Ю., Куйбіда Р., Серeda М. / Видання Центру політико-правових реформ. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2016. – 74 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/img/books/files/14586529862016_key_legal_reforms_2014-2015_ukr.pdf
2. *Інформація* Про зміни до законодавства, прийняті Верховною Радою України 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua/files/news/2016/zminu.pdf>

ТЕМА 3. ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ**План:**

1. Поняття і суть конституційного ладу.
2. Загальні засади конституційного ладу.
3. Захист конституційного ладу України.

Основні терміни: конституційний лад, державний лад, громадянське суспільство, засади конституційного ладу, гуманізм, державний суверенітет, народний суверенітет; національний суверенітет, безпосередня (пряма) демократія, представницька демократія, форма правління, монархія, республіка, парламентська республіка, президентська (дуалістична) республіка, змішана (квазіпрезидентська або напівпрезидентська) республіка, державний устрій, унітарна держава, федерація,

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. *Повторіть* попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
4. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
5. В *першому питанні* охарактеризуйте поняття конституційного ладу, його співвідношення з державним ладом та громадянським суспільством; визначить засади конституційного ладу.
6. У *другому питанні* охарактеризуйте специфічні риси загальних засад; визначить групи засад конституційного ладу України; охарактеризуйте гуманістичні засади конституційного ладу України; економічні, політичні, соціальні та духовно-культурні засади конституційного ладу.
7. В *третьому питанні* визначить гарантії конституційного ладу України.
8. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Які суб'єкти в Україні володіють правом визначати та змінювати конституційний лад ?
2. Розкрийте сутність установчої влади народу. У яких формах вона може реалізовуватись ?
3. Що ви розумієте під поняттям «конституційний лад» ?
4. Як співвідносяться поняття «конституційний лад», «державний лад» і «суспільний лад» ?
5. Які положення чинної Конституції України визначають зміст конституційного ладу України ?
6. Як співвідносяться поняття «конституційний лад» та «засади конституційного ладу» ?
7. У яких розділах Конституції України визначено конституційний лад ?
8. Якими чинниками зумовлюється потреба гарантування конституційного ладу?

9. На кого покладається головний обов'язок щодо гарантування конституційного ладу ?

10. Чи існує потреба гарантування конституційного ладу в «мирний час»?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Державний, національний та народний суверенітет: поняття та основні елементи.
2. Види республік. Особливості республіканської форми правління в Україні.
3. Класифікація держав за їхнім державним устроєм. Особливості українського унітаризму.
4. Характеристика України як конституційної держави.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [19], [25-30], [32], [34-42].

Допоміжна:

1. *Бабенко К.А.* Конституційне закріплення демократичних основ організації державної влади (теорія і практика реалізації) / К.А. Бабенко // Часопис Київського університету права. – 2006. - №4. – С.68-74.
2. *Бабенко К.А.* Конституційне регулювання основ суспільного ладу як предмет дослідження науки конституційного права / К.А. Бабенко // Держава і право: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 35. – С. 172-179.
3. *Власов А.* Реалізація демократії як принципу конституціоналізму в ЄС / А. Власов // Юридична Україна. – 2006. – №4. – С.20-25.
4. *Гаврилюк Р.О.* Розвиток теорії суверенітету держави / Р.О. Гаврилюк // Держава і право: Зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 32. – С. 114-121.
5. *Левіна Ю.* Демократія як форма політичного режиму / Ю.Левіна // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – №3. – С.244-249.
6. *Прієшкіна О.В.* Конституційний лад і політична система в Україні: теоретико-правові аспекти / О.В. Прієшкіна // Часопис Київського університету права. – 2006. – №4. – С. 79-83.
7. *Скрипнюк О.* Демократія як механізм державного управління / О. Скрипнюк // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – №3. – С.3-7.
8. *Савчин М.В.* Конституційні засади демократичного ладу та верховенство права // М.В. Савчин // Держава і право: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 35. – С. 179-186.

9. Семикрас В.В. Народний суверенітет – основа організації державної влади в Україні / В.В. Семикрас // Держава і право: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 35. – С. 216-220.
10. Шуба О.В. Концептуальний аналіз конституційно-правових основ демократизації політичної системи України / О.В. Шуба // Держава і право: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 35. – С. 737-739.

Інформаційні ресурси:

1. *Актуальні проблеми конституційного права України: навч. посібник* / за заг. ред. проф. Олійника А. Ю. - Київ, 2012.- 552 с. [Електронний ресурс] // ВіГ-ЛіВ. – Режим доступу: <http://www.big-lib.com/>
2. *Загальні засади конституційного ладу в Україні.* [Електронний ресурс] // Bookster. – Режим доступу: <http://bookster.com.ua/summaries/view/544>
3. Скрипнюк О. Конституційний лад України: ознаки, принципи, гарантії / Олександр Скрипнюк // ВІСНИК 47 Центральної виборчої комісії 2008. - №4 (14). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_4/visnik_st_14.pdf
4. Теплюк М. Конституційний лад в Україні: поняття та деякі питання порядку його визначення і зміни / Михайло Теплюк. – Віче. – 2008. – №12, червень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1007/>
5. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін..* – К.: Укр. Енцикл., 2001. – Т. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 4/5. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ. КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ. ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ, ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ЗАХИСТУ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

План:

1. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.
2. Громадянство України.
3. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина.
4. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.

Основні терміни: правовий статус особистості, громадянство України, принципи громадянства, натуралізація, філіація, денационалізація, денатуралізація, оптація, трансферт, права людини, обов'язок, основні права і свободи людини і громадянина, гарантії прав і свобод людини і громадянина, апатриди, імміграція, правова держава, внутрішньо переміщені особи, біженець, особи, які потребують тимчасового захисту, додатковий захист.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. *Повторіть* попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті *продовжіть роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
4. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
5. В *першому питанні* визначить поняття правовий статус особистості; виокремте різні види правових статусів за різними підставами; охарактеризуйте зародження вчення про права людини, основні сучасні підходи до визначення взаємовідносин людини і держави; назвіть принципи правового статусу людини і громадянина.
6. У *другому питанні* визначить поняття громадянство України; виявить ознаки та проаналізуйте принципи громадянства України; назвіть категорії осіб за якими визнається належність до громадянства України; охарактеризуйте підстави набуття і припинення громадянства України; з'ясуйте які органи та організації беруть участь у вирішенні питань громадянства.
7. В *третьому питанні* визначить наступні поняття: права людини, обов'язок, основні права і свободи людини і громадянина; охарактеризуйте їх специфічні риси; проаналізуйте за якими підставами класифікуються основні права та обов'язки людини і громадянина.
8. Користуючись Конституцією України охарактеризуйте та проаналізуйте права і свободи людини і громадянина за їх змістом: особисті або громадянські права і свободи, політичні права і свободи, економічні, соціальні та культурні права і свободи.
5. В *четвертому питанні* визначить поняття гарантії прав і свобод людини і громадянина; охарактеризуйте види гарантій прав і свобод людини і громадянина; особливості правового статусу та особливості забезпечення прав і свобод біженців, осіб, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб.
6. *Виконайте* запропоновані нижче практичні завдання.
7. *Продовжіть* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Конституційне право людини (громадянина) – це... ?
2. Конституційний обов'язок людини (громадянина) – це..?
3. У чому полягає відмінність, якщо така є, між правом людини та свободою людини?
4. Що є межею прав та свобод людини і громадянина ?

5. Якими ознаками мають володіти права та свободи, які відносять до особистих ?
6. Якими ознаками мають володіти права та свободи, які відносять до політичних?
7. Якими ознаками мають володіти права та свободи, які відносять до соціально-економічних ?
8. У чому полягає зміст конституційного обов'язку захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України?
9. Хто є суб'єктом конституційного обов'язку додержання Конституції та Законів України ?
10. Які органи державної влади спеціально утворюються з метою захисту прав та свобод людини і громадянина?
11. Якими юридичними засобами володіє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини для припинення порушення прав та свобод і їх захисту ?
12. Яке місце займає Європейський суд з прав людини у системі захисту прав людини в Україні ?
13. Яким обсягом прав, свобод та обов'язків, за загальним правилом, володіють іноземці та апатриди?
14. У чому полягають особливості конституційно-правового статусу біженців?
15. Хто в Україні вважається іммігрантами?
16. Яким обсягом прав, свобод та обов'язків, за загальним правилом, володіють особи, які потребують тимчасового захисту та внутрішньо переміщених осіб?
17. Хто вважається закордонним українцем відповідно до українського законодавства?
18. У чому полягають особливості конституційно-правового статусу закордонних українців?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Правовий статус особистості: поняття та види.
2. Зародження та еволюція правових ідей про права людини.
3. Підстави набуття громадянства України.
4. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: поняття, властивості, види.

Рекомендована література:

Базова:

[1-2], [4], [9], [11-12], [25-30], [32], [34-42], [45], [49], [58].

Допоміжна:

1. *Гончаренко О.М.* Права людини в Україні: навч. посібник / Гончаренко О.М. – К.: Знання, 2008. – 207с.
2. *Колодій А.М.* Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Правова єдність, 2008. – 350с.

Інформаційні ресурси:

1. *Зміни від 28.01.2016* до Закону України «Про громадянство України» (18/01/2001). [Електронний ресурс] // Юридичний факт. – Режим доступу:
http://yurfact.com.ua/zminy_do_zakonodavstva/zminy_vid_28.01.2016_do_zu_pro_hromadianstvo_Ukrainy.html
2. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: навч. посібник / Кравченко В.В. – [вид. 3-тє, виправл. та доповн.] – К.: Атіка, 2004 – 512с. [Електронний ресурс] // Студентський юридичний портал України. – Режим доступу: <http://the-law.at.ua>.
3. *Фрицький О.Ф.* Конституційне право України: підручник / Фрицький О.Ф. – К: Юрінком Інтер, 2002. – 536с. [Електронний ресурс] // Студентський юридичний портал України. – Режим доступу: <http://the-law.at.ua>.
4. *Юридична* енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. – К.: Укр. Енцикл., 2001. – Т. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА: 6/7. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ВИБОРІВ І РЕФЕРЕНДУМІВ В УКРАЇНІ

План:

1. Поняття і види форм безпосереднього народовладдя в Україні.
2. Поняття виборів, виборчого права.
3. Принципи виборчого права.
4. Види виборчих систем.
5. Референдум в Україні.

Основні терміни: народовладдя, демократія, безпосередня демократія, представницька демократія, форми безпосередньої демократії, вибори, виборче право, виборча система, об'єктивне виборче право, суб'єктивне виборче право, принципи виборчого права, референдум.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.

2. *Повторіть* попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
4. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
5. В *першому питанні* визначить поняття «народовладдя», «демократія», «форми безпосередньої демократії»; охарактеризуйте зміст безпосередньої демократії та представницької демократії; визначить принципи та функції безпосередньої демократії; виявіть форми безпосереднього волевиявлення народу.
6. В *другому питанні* визначить поняття «вибори»; проаналізуйте соціальне призначення виборів; з'ясуйте, які норми міжнародного права закріплюють стандарти щодо організації та проведення виборів в органи публічної влади, у тому числі і в Україні; які вибори визнаються вільними, справедливими, справжніми; охарактеризуйте види виборів; визначить поняття «виборче право», «об'єктивне виборче право», «суб'єктивне виборче право»; проаналізуйте джерела інституту виборчого права;
7. В *третьому питанні* визначить поняття «принципи виборчого права»;
8. охарактеризуйте зміст принципу вільних виборів, загального виборчого права, принцип таємного голосування; з'ясуйте, що означає пряме виборче право.
9. В *четвертому питанні* охарактеризуйте поняття й види виборчих систем; призначення виборів.
10. В *п'ятому питанні* визначить поняття «референдум», з'ясуйте, яка країна визнана батьківщиною референдумів; охарактеризуйте історію становлення і розвитку референдумів у незалежній Україні; проаналізуйте конституційно-правове регулювання підготовки та проведення всеукраїнського референдуму.
11. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється від поняттям «вибори»?
2. Які види виборів вам відомі ?
3. У чому полягає зміст прямих виборів ?
4. Чим з конституційно-правової точки зору непрямі вибори відрізняються від прямих ?
5. Який вид виборів, на ваш погляд, більшою мірою забезпечує відповідність результату виборів реальному волевиявленню виборчого корпусу ?
6. Що таке виборче право ?
7. У чому полягає відмінність виборчого права як інституту конституційного права та політичного права громадянина ?

8. Що таке «виборчий ценз»?
9. Які чинники, на ваш погляд, впливають на реалізацію суб'єктивного виборчого права в Україні ?
- 10.Що таке міжнародно-правові стандарти виборчого права ?
- 11.Які ви знаєте принципи виборчого права ?
- 12.Що таке виборча система ?
- 13.Чому виборча система є предметом конституційно-правового регулювання ?
- 14.Які види виборчих систем ви знаєте ?
- 15.У чому полягає відмінність між мажоритарною та пропорційною виборчими системами ?
- 16.Які питання можуть вирішуватись на референдумах ?
- 17.З яких питань законодавство не допускає проведення референдумів ?
- 18.Яку юридичну силу мають акти, прийняті на референдумах ? Чому ?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Форми демократії.
2. Мажоритарна виборча система та її застосування в Україні.
3. Пропорційна виборча система та її застосування в Україні.
4. Досвід та перспективи проведення референдумів в Україні.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [3], [16], [18], [25-30], [32-44], [49-50], [54], [59].

Допоміжна:

1. Барабаш Ю. Дострокові вибори як засіб врегулювання державно-правових конфліктів // Право України. - 2007. - №11. - С.126-130
2. Бондар І. Вибори як гарантія права громадян на участь в управлінні державними справами // Юридичний авангард. - 2009. - №1. - С.16-21
3. Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції м.Київ, 13-15 листопада 2002 р. - К.: Нора-прінт, 2003. - 503с.
4. Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: Збірник/ Редкол. М.М.Рябець (голова) та ін. - К.: Центральна виборча комісія, 2001. - 352с.
5. Гелей С.,Рутар С. Виборча система // Гелей С.Д.,Рутар С.М. Політологія: Навч.посібник.- Вид.4-те, переробл. ідоп . - Львов: Світ, 2001 . - 381с. - С. 202-214

6. Гудзь Л. Конституційно-правові принципи як елементи механізму забезпечення виборчих прав громадян України // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №9. - С.3-5.
7. Гудзь Л. Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - №7. - С.129-131.
8. Заяць Н. Вибори як реалії сучасної державно-правової дійсності: теоретичний аспект // Право України. - 2007. - №11. - С.26-29.
9. Заяць Н. Деякі проблеми становлення культури виборчої демократії в Україні // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - №2. - С.118-121.
10. Ковальчук В. Б. Пасивне виборче право громадян та доцільність його обмеження у контексті парламентських виборів / В. Б. Ковальчук // Право України. - 2013. - № 5 . - С.134-143
11. Конституційне регулювання виборів та референдуму як форм прямої демократії // Основи конституційного права України: Підручник/ За ред. Копейчикова В. . - К.: Юрінком, 1997. - 208с. - С. 67-75
12. Піча В., Хома Н. Вибори і виборчі системи // Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Конспект лекцій.- Вид.3-тє, доп . - Львов: Магнолія Плюс, 2004. - 170с. - С. 140-146
13. Рибачук М. та ін. Еволюція виборчих систем в Україні: досвід, проблеми та перспективи розвитку // Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: Збірник/ Редкол. М.М.Рябець (голова) та ін . - К.: Центральна виборча комісія, 2001. - 352с. - С. 29-44
14. Савенко, М. Д. Активне виборче право: теоретичний аспект / М. Д. Савенко // Право України. - 2013. - №5. - С.122-133
15. Ставнійчук М. І. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України / М. І. Ставнійчук // Право України. - 2013. - № 5. - С.19-29.
16. Стецюк П. Б. Вибори у механізмі функціонування конституційної держави / П.Б. Стецюк // Право України. - 2013. - № 5. - С.30-37.
17. Шведа Ю. Політичні наслідки виборчих систем: теорія та зарубіжна практика // Віче . - 2007. - №15. - С.24-26
18. Яковлев А. Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні / А. Яковлев // Юридична Україна. – 2013. - № 6. - С.24-31

Інформаційні ресурси:

1. Богашева Н. Еволюція виборчої системи в Україні / Н. Богашева, Ю. Ключковський. [Електронний ресурс] // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2005, № 1. – С.42-49. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/visnyk/index.php?mID=12>

2. *Ковтунець В.* Про зміст та обсяг суб'єктивного виборчого права / В. Ковтунець [Електронний ресурс] // *Вибори та демократія.* – 2006. – № 2 (8). – С.54. – Режим доступу: http://www.eli.org.ua/upload/iblock/038/magazine_file_9.pdf
3. *Ключковський Ю.Б.* Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія [Електронний ресурс] / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с. – Режим доступу : <http://www.eli.org.ua/upload/Monography.pdf>
4. *Майєр Г.* Виборче право як інструмент розподілу влади або виборче право й політика / Г. Майєр [Електронний ресурс] // *Вибори та демократія.* – 2005. – №2(4) – С.15. - Режим доступу: http://www.eli.org.ua/upload/iblock/12e/magazine_file_1.pdf
5. *Шаповал Т.* До поняття виборчого права як права індивіда (громадянина) / Т. Шаповал [Електронний ресурс] // *Вибори та демократія.* – 2005. – №2(4) – С. 23. – Режим доступу: http://www.eli.org.ua/upload/iblock/12e/magazine_file_1.pdf
6. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи.* – [Вид. 2-е, випр. і доповн.] / За ред. Ю. Ключковського. – К.: Логос, 2009. – 500 с. – Режим доступу: <http://www.eli.org.ua/press/2744>
7. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін..* – К.: Укр. Енцикл., 2001. – Т. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 8. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

План:

1. Поняття та сутність парламенту.
2. Склад, структура, організація діяльності Верховної Ради України.
3. Конституційно-правовий статус народного депутата України.
4. Основні функції та повноваження Верховної Ради України.
5. Порядок роботи Верховної Ради України. Парламентські процедури та особливості правового регулювання організації діяльності Верховної Ради України.

Основні терміни: орган державної влади, Верховна Рада України, статус, парламент, парламентаризм, функції парламенту, компетенція парламенту, правовий статус народного депутата України, сесія Верховної Ради України, законотворчість, законодавча ініціатива, законодавчий процес, закони, постанови, заяви, звернення, декларації.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. *Повторіть* попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
4. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
5. Перш ніж перейти до вивчення *першого питання* проаналізуйте конституційну систему органів державної влади України; проаналізуйте поняття і соціальне призначення законодавчої влади.
6. В *першому питанні* визначить поняття «парламент» та «парламентаризм»; охарактеризуйте концептуальні засади світового парламентаризму; риси та види парламентів; зміст категорії український парламентаризм.
7. В *другому питанні* охарактеризуйте конституційний статус Верховної Ради України; основні ознаки, склад, структуру, порядок формування та припинення діяльності Верховної Ради України.
8. В *третьому питанні* визначить поняття «правовий статус народного депутата України»; проаналізуйте конституційний статус народного депутата: принципи статусу народного депутата України; строк повноважень народного депутата України; права та обов'язки народного депутата України; поняття депутатської недоторканності та несумісності депутатського мандату; проаналізуйте гарантії діяльності народного депутата України.
9. В *четвертому питанні* визначить поняття «функції парламенту» та «компетенція парламенту»; виявіть групи на які поділяються парламенти за обсягом компетенції; проаналізуйте основні функції та повноваження Верховної Ради України.
10. В *п'ятому питанні* проаналізуйте форми та методи діяльності Верховної Ради України; визначить поняття «сесія Верховної Ради України»; проаналізуйте порядок ведення пленарних засідань Верховної Ради України; обговорення питань порядку денного на засіданні Верховної Ради України та порядок прийняття рішень. Охарактеризуйте основні форми парламентських процедур: законодавча процедура, установча процедура, контрольна процедура. Визначить поняття «законодавчого процесу»; проаналізуйте нормативно-правові основи та стадії законодавчого процесу; проаналізуйте акти Верховної Ради України.
11. Виконайте запропоновані *практичні завдання*.
12. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає колегіальність Верховної Ради?
2. Процес обрання депутатів до Верховної Ради має свої особливості. У чому вони проявляються?
3. Визначте повноваження Верховної Ради у сфері формування державних органів і контролю за їх діяльністю.
4. Охарактеризуйте основні повноваження Верховної Ради згідно діючого законодавства.
5. В чому полягає законодавча функція Верховної Ради?
6. Дайте визначення поняттям «законодавчий процес» та «законодавча ініціатива».
7. Визначте етапи законодавчого процесу в Україні.
8. Чим характеризуються основні напрями контрольної діяльності Верховної Ради?
9. У чому полягає сутність представницької функції парламенту?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Поняття та ознаки органу державної влади.
2. Система органів державної влади України.
3. Історичні та політико-правові аспекти світового парламентаризму.
4. Формування ідеї парламентаризму в Україні.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [7-8], [13-14], [18], [21], [25-30], [32], [34 - 42], [45-46], [49], [51], [53-56], [59].

Допоміжна:

1. *Авер'янов В.* Уряд у механізмі поділу влади: недосконалість вітчизняної конституційної моделі Авер'янов / В. Авер'янов // *Право України.* – 2005. – № 4. – С. 10–15.
2. *Гавриш С.* «Парламентаризм на чолі суспільного прогресу» // *Віче.* – 2001. – № 7. – С. 3.
3. *Георгіца А.* Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади / А. Георгіца // *Право України.* – 2009. – № 11. – С.100-117.
4. *Майданник О.* Конституційні принципи діяльності Верховної Ради України по здійсненню контрольної функції / О. Майданник // *Підприємництво, господарство і право.* – 2006. - № 5. – С. 98-101.
5. *Погорілко В.* Функції українського парламенту. Від номінального до реального / В. Погорілко // *Віче.* – 2002. – № 2 (119). – С. 17-20.

6. *Шаповал В.* Парламентаризм в Україні: пошуки парадигми чи рух до нового / В. Шаповал // Віче. – 1997. – № 5. – С. 16-17.
7. *Фрицький Ю.* Парламент України – Верховна Рада та його роль у реалізації законодавчої влади / Ю. Фрицький // Право України. – 2007. - № 7. – С. 3-7.

Інформаційні ресурси:

1. *Бак В. І.* Взаємодія Президента України та Верховної Ради України: конституційно-правове визначення та шляхи вдосконалення / Віра Ігорівна Бак // Часопис Київського університету права. – 2012. -№ 4. – 107-110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_4/zzzzz/107.pdf
2. *Гошовська В. А.* Парламентаризм в Україні. Державно-управлінські механізми реалізації функцій законодавчої влади : навч.-метод. матеріали / В. А. Гошовська, Л. А. Пашко, К. Ф. Задоя. – К. : НАДУ, 2013. – 48 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/0aa3e0a4-e3d9-4c44-9f01-2042a8c809ae.pdf
3. *Демків Р.Я.* Конституційне право України: курс лекцій / Р.Я. Демків. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 332 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/15040/mod_resource/content/1/UL0000016.PDF
4. *Шаповал В.* Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=>.
5. *Словських У. О.* Конституційне право України : навч.-метод. посіб. для студ. ден. форми навч. усіх спец. ун-ту / У. О. Словських ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 183 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/1756/1/Elovskiyh.pdf>
6. *Юридична* енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. – К.: Укр. Енцикл., 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

План:

1. Місце та роль Президента України в конституційній системі органів державної влади.
2. Порядок обрання Президента.
3. Повноваження Президента України.
4. Строк повноважень.

Основні терміни: глава держави, президент, монарх, колегіальна президентура, глава уряду, одноосібний / колегіальний узурпатор, ценз осілості, інаугурація, імпічмент, контрасигнатура, функції Президента України, компетенція Президента України, повноваження Президента України, промульгація, вето, прерогатива глави держави.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. *Повторіть* попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті *продовжити роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
4. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
5. В *першому питанні* визначить поняття «глава держави», визначить місце та роль Президента України в конституційній системі органів державної влади; охарактеризуйте особливості юридичної форми глави держави в Україні; гарантії діяльності Президента України.
6. У *другому питанні* проаналізуйте загальні умови президентських виборів в Україні; строк повноважень Президента України.
7. В *третьому питанні* визначить наступні поняття «компетенція Президента України», «повноваження Президента України», «прерогатива глави держави»; охарактеризуйте конституційні функції та повноваження Президента України.
8. В *четвертому питанні* проаналізуйте умови дострокового припинення повноважень президента України; порядок проведення імпічменту; виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України.
9. Виконайте запропоноване *практичне завдання*.
10. *Продовжити* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється під поняттям «конституційні засади організації державної влади»?
2. Назвіть ці засади та поясніть їх зміст.
3. У чому полягає зміст спеціально-дозвільного принципу діяльності органів державної влади ?
4. Як співвідносяться «верховенство права» та «верховенство закону» як принципи діяльності органів державної влади ?
5. Як ви розумієте зміст принципу гуманізму ? Що він означає як принцип діяльності органів державної влади ?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Інститут президентства в зарубіжних країнах.
2. Взаємодія президента з органами законодавчої та виконавчої влади у президентській республіці.
3. Конституційно-правові засади імпичменту Президента України.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [7-8], [13-14], [18], [21], [25-30], [32], [34 - 42], [45-46], [49], [51], [53-56], [59].

Допоміжна:

1. *Серьогіна С.* Оптимізація статусу Президента як ключова ланка конституційної реформи в Україні / С. Серьогіна // Право України. – 2009. – № 6. – С.23-28.
2. *Сінельнік Р.В.* Дискреційні повноваження Президента України в контексті проведення конституційної реформи // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – № 1. Серія: юридичні науки. – С.62-68

Інформаційні ресурси:

1. *Бак В. І.* Взаємодія Президента України та Верховної Ради України: конституційно-правове визначення та шляхи вдосконалення / Віра Ігорівна Бак // Часопис Київського університету права. – 2012. -№ 4. – 107-110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_4/zzzzzz/107.pdf
2. *Демків Р.Я.* Конституційне право України: курс лекцій / Р.Я. Демків. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 332 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/15040/mod_resource/content/1/UL0000016.PDF
3. *Малкіна Г.М.* Імпічмент президента: міф і реальність [Електронний ресурс] / Г.М. Малкіна // Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1286/89/>
4. *Словська І.Є.* Процедура імпичменту Президента за законодавством України // Ірина Євгенівна [Електронний ресурс] // Наше право. – 2011. – № 2 (ч.1). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/nashp/2011_2_1/slavska.pdf

5. *Шевчук А.З.* Підстави імпічменту: конституційно-правові норми та практика їх реалізації / А.З. Шевчук Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Випуск 618. Правознавство. – С. 47-51. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/618/9.pdf>
6. *Єловських У. О.* Конституційне право України : навч.-метод. посіб. для студ. ден. форми навч. усіх спец. ун-ту / У. О. Єловських ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 183 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/1756/1/Elovskiyh.pdf>
7. *Юридична* енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. – К.: Укр. енцикл., 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

План:

1. Місце та роль Кабінету Міністрів України в системі органів державної влади.
2. Порядок формування та припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
3. Повноваження Кабінету Міністрів України.
4. Організація роботи Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України.

Основні терміни: державна виконавча влада, уряд, конституція, Кабінет Міністрів України, міністерство, міністр, прем'єр-міністр.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. *Повторіть* попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті *продовжити роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
4. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану.
5. В *першому питанні* проаналізуйте поняття, ознаки та систему виконавчої влади в Україні; визначить конституційний статус Кабінету Міністрів України; характерні риси положення Кабінету Міністрів України у системі органів виконавчої влади; охарактеризуйте взаємовідносини Кабінету Міністрів України з іншими вищими органами державної влади
6. У *другому питанні* охарактеризуйте склад та порядок формування

- Кабінету Міністрів України; визначить строк повноважень.
7. В *третьому питанні* охарактеризуйте компетенцію Кабінету Міністрів України.
  13. В *четвертому питанні* проаналізуйте організацію роботи Кабінету Міністрів України регламентовану Регламентом Кабінету Міністрів України.
  14. Виконайте запропоноване *практичне завдання*.
  15. *Продовжіть* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Як Ви розумієте поняття «орган державної влади» ?
2. Які ознаки органу державної влади?
3. Як співвідносяться поняття «орган державної влади» та «орган публічної влади» ?
4. Чим, на вашу думку, орган державної влади відрізняється від органу місцевого самоврядування?
5. Як співвідносяться поняття «орган державної влади» та «державний орган»?
6. Як співвідносяться поняття «система державної влади» та «система публічної влади»?
7. Який механізм формування органів державної влади забезпечує реалізацію принципу народовладдя ?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Місце виконавчої влади в системі органів державної влади.
2. Конституційний статус урядів в інших країнах світу.
3. Конституційно-правова відповідальність Кабінету Міністрів України.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [7-8], [13-14], [18], [21], [25-30], [32], [34 - 42], [45-46], [49], [51], [53-56], [59].

Допоміжна:

1. *Шаповал В.* Конституційний механізм державної влади в незалежній Україні: політико-правові проблеми організації виконавчої влади / В. Шаповал // *Право України.* – 1997. – № 1. – С. 30.

Інформаційні ресурси:

1. Демків Р.Я. Конституційне право України: курс лекцій / Р.Я. Демків. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 332 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/15040/mod_resource/content/1/UL0000016.PDF
2. Єловських У. О. Конституційне право України : навч.-метод. посіб. для студ. ден. форми навч. усіх спец. ун-ту / У. О. Єловських ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 183 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/1756/1/Elovskyh.pdf>
3. Юридична енциклопедія: В 6-ти т./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. – К.: Укр. енцикл., 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/legal/>

ТЕМА 11. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

План:

1. Засади організації судової влади в Україні. Внесення змін до Конституції України в частині правосуддя.
2. Система судоустрою. Спеціалізація судів.
3. Порядок утворення і ліквідація суду. Загальні положення статусу судді.
4. Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України.
5. Вища рада правосуддя.
6. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.

Основні терміни: правосуддя, судді, судова система України, Конституційний Суд України.

Методичні поради:

1. Повторіть лекційний матеріал.
2. Повторіть попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті продовжить роботу над складанням словника основних понять та термінів.
4. Підготуйте доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану:
5. В першому питанні проаналізуйте засади організації судової влади та її риси; Закон України від 02.06.2016 про «Внесення змін до Конституції України в частині правосуддя».
6. В другому питанні охарактеризуйте організаційні основи судоустрою; функції судової влади; принципи правосуддя.
7. В третьому питанні визначить порядок утворення і ліквідація суду;

- порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад; основні засади судочинства.
8. В *четвертому питанні* проаналізуйте правовий статус Верховного Суду України.
  9. В *п'ятому питанні* проаналізуйте шляхи реорганізації Вищої ради юстиції в Вищу раду правосуддя; визначить її правовий статус.
  10. В *шостому питанні* проаналізуйте порядок формування Конституційного Суду України і його структуру; завдання, функції, юрисдикцію Конституційного Суду України; правовий статус судді Конституційного Суду України; визначить місце Конституційного Суду України в механізмі державної влади.
  11. *Продовжити* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи:

Питання для самоконтролю:

1. Що означає поняття «правосуддя»?
2. Як ви розумієте основне завдання судів - судовий захист прав і законних інтересів людини?
3. В чому полягає зміст принцип доведеності вини. Яке його значення в контексті забезпечення прав і свобод людини?
4. В чому полягає принцип обов'язковості рішення суду ?
5. Що таке «судоустрій» та «судова система»?
6. Судами яких юрисдикцій здійснюється правосуддя в Україні ?
7. Які вищі спеціалізовані суди вам відомі ?
8. Хто такий «суддя»?
9. Який склад Вищої Ради Юстиції ?
10. Які функції покладено на Вищу Раду Юстиції ?

Підготувати реферати на такі теми:

1. Види, склад, повноваження місцевих судів.
2. Види, склад, повноваження апеляційних судів.
3. Вищі спеціалізовані суди.
4. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
5. Юрисдикція Конституційного Суду України.
6. Статус судді Конституційного Суду України.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [5-6], [14], [20], [23], [25-30], [32], [34-40], [42], [47-49], [52], [57-59].

Допоміжна:

1. *Алеєва І. В.* Незалежність суддів - гарантія конституційного права на судовий захист / І. В. Алеєва // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 3. – С. 37-39.
2. *Бабенко К.* Роль Конституційного суду України у забезпеченні верховенства Конституції України / К. Бабенко // Вісник Конституційного суду України. – 2007. – № 3. – С. 54-61.
3. *Барчук В.* Роль і місце Конституційного Суду України в юридичному механізмі забезпечення прав людини / Барчук В., Дуленчук І. // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 5. – С. 3-6
4. *Бринцев В.* Політико-правовий аналіз ролі Конституційного Суду України у законодавчому процесі / В. Бринцев // Вісник Конституційного суду України. – 2007. – № 1. – С. 23-30.
5. *Василюк С.* Конституційний механізм взаємодії законодавчої і судової влади в Україні / С. Василюк // Право України. – 2003. – № 12. – С. 3-6.
6. *Дашковська О.* Конституційна відповідальність: методологічні засади дослідження / О. Дашковська // Вісник Академії правових наук України. – 2013. – № 3. – С. 101-107.
7. *Івановська А.М.* Питання політики і права діяльності Конституційного Суду України / А.М. Івановська // Університетські наукові записки. – 2011. – № 4. – С. 50-59.
8. *Івановська А.М.* Офіційне тлумачення Конституції і законів України як повноваження Конституційного Суду України / А.М. Івановська // Університетські наукові записки. – 2013. – № 4. – С. 19-35.

Інформаційні ресурси:

1. *Верховна Рада змінила Конституцію в частині правосуддя* // Українське право.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainepravo.com/news/ukraine/verkhovna-rada-zm-nila-konstituts-yu-v-chastin-pravosuddya/>
2. *Конституційний суд України.* Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/>
3. *Судова влада в Україні.* Офіційний веб-портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/>
4. *Філатов О.* Про вищу раду правосуддя / О. Філатов // Асоціація правників України. – № 7-8 (126-127). – липень-серпень 2016. – С. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [доступу: http://uba.ua/gazette_contents/160.pdf](http://uba.ua/gazette_contents/160.pdf)

**ТЕМА 12/13. АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ
УКРАЇНИ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ**

План:

1. Поняття та система адміністративно-територіального устрою України.
2. Поняття місцевого самоврядування та його система.
3. Порядок формування, організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Основні терміни: унітаризм, адміністративно-територіальний устрій, місцеве самоврядування, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, державні адміністрації, префекти, старости, місцеві, районні (в місті), районні та обласні ради, децентралізація.

Методичні поради:

1. *Повторіть* лекційний матеріал.
2. *Повторіть* попередні теми семінарських занять.
3. В окремому зошиті *продовжить роботу* над складанням словника основних понять та термінів.
4. *Підготуйте* доповіді стосовно основних питань, що розглядаються в межах плану:
5. В *першому питанні* визначить поняття та систему адміністративно-територіального устрою, його принципи; конституційні засади територіального устрою України.
6. В *другому питанні* охарактеризуйте поняття та політико-правову природу місцевого самоврядування; принципи, завдання та функції місцевого самоврядування; охарактеризуйте систему місцевого самоврядування.
7. В *третьому питанні* проаналізуйте порядок формування, організацію роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
8. *Виконайте* запропоновані практичні завдання та індивідуальну роботу.
9. *Продовжить* ведення конспекту самостійної роботи.

Завдання для індивідуальної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Чому місцеве самоврядування є предметом конституційного регулювання ?
2. Як реалізується принцип народовладдя в межах місцевого самоврядування?
3. В чому полягає суть принципу поєднання місцевих і державних інтересів?
4. В чому полягає суть принципу підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб?
5. Назвіть найважливіші міжнародні правові акти, які закріплюють основні міжнародні стандарти місцевого самоврядування.
6. Які стандарти передбачає Європейська хартія місцевого самоврядування ?

7. Що розуміється під гарантіями місцевого самоврядування ?
8. В чому суть нормативних гарантій місцевого самоврядування?

Підготувати реферати з таких питань:

1. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування.
2. Старости в системі місцевого самоврядування.
3. Місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції (місцеві державні адміністрації, префекти).
4. Гарантування місцевого самоврядування.

Рекомендована література:

Базова:

[1], [10], [15], [17], [22], [25-30], [32], [34-35], [42], [45], [49], [54], [56].

Допоміжна:

1. Баєва Л. Статут територіальної громади як засіб реалізації конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - № 4 . - С.11-14.
2. Баєва, Л. В. Поняття, ознаки, особливості рішень місцевих рад: загальнотеоретичний аналіз / Л. В. Баєва // Держава та регіони. Серія Право . - 2013. - № 2 . - С.173-177.
3. Баймуратов М. Компетенція місцевого самоврядування та органу місцевого самоврядування: онтологічні та аксіологічні підходи щодо вивлення та розуміння // Держава і право. - 2008. – Вип. 38.- С.287-296.
4. Борденюк В. Правовий статус сільського, селищного, міського голови у контексті законодавчих ініціатив // Право України. - 2011. - № 3 . - С.193-201.
5. Борденюк В. Сільський, селищний, міський голова у механізмі здійснення місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти. Право користування відновлюваними джерелами енергії // Право України. - 2011. - № 2. - С.208-216.

Інформаційні ресурси:

1. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : під-ручник / І. І. Бодрова, С. В. Болдирев, В. О. Величко та ін. ; за ред. С. Г. Серьогіної. - 2-ге вид. переробл. та доповн. - Х. : Право, 2011. - 360 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2012/Dergbud_2011.pdf

2. Москальчук К.М. Основні принципи служби в органах місцевого самоврядування / К.М. Москальчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apdr.in.ua/v45/48.pdf>
3. Мустафаєва У. Професіоналізація служби в органах місцевого самоврядування: цілі, функції та методи / Уріє Мустафаєва. – Режим доступу: <http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02%282%29/Mustafayeva.pdf>
4. Погорілко В.Ф. Муніципальне право України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/173619666-pravomunitsipalne_pravo_ukrayini__pogorilko_vf.html
5. Рясна А.І Проблеми правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування на сучасному етапі // управління розвитком. – 2010. - № 8(84) С.29-31. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Uproz/2010_8/u1008rya.pdf

III. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Поняття та ознаки конституційного права України.
2. Джерела галузі конституційного права України.
3. Предмет та метод конституційного права України.
4. Поняття конституційно-правових відносин.
5. Конституційні норми та інститути.
6. Конституціоналізм та його основні типи.
7. Конституційна традиція та конституціоналізм в Україні.
8. Поняття та юридичні властивості конституції.
9. Форма та структура конституції.
10. Функції конституції.
11. Класифікація конституцій.
12. Чинність конституції.
13. Реалізація конституції.
14. Пряма дія Конституції України.
15. Порядок прийняття та внесення змін і доповнень до Конституції України.
16. Поняття і суть конституційного ладу.
17. Загальні засади конституційного ладу.
18. Україна як правова держава. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу України.
19. Україна як соціальна держава: конституційно-правовий аспект.
20. Україна як демократична республіка: конституційно-правовий аспект.
21. Захист конституційного ладу України.
22. Співвідношення державного і народного суверенітетів у конституційному праві України.
23. Гарантії державного суверенітету в Конституції України.
24. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.
25. Громадянство України: загальна характеристика.
26. Принципи громадянства України.
27. Підстави та порядок набуття громадянства України.
28. Порядок та умови прийняття до громадянства.
29. Підстави та порядок припинення громадянства України.
30. Порядок та умови виходу із громадянства України.
31. Поняття, категорії іноземців та особливості їх правового статусу.
32. Поняття, категорії біженців та осіб, що потребують тимчасового чи додаткового захисту: особливості їх правового статусу.
33. Поняття, категорії внутрішньо переміщених осіб та особливості їх правового статусу.
34. Система конституційних прав і свобод людини.
35. Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві.
36. Конституційні обмеження в реалізації прав людини.
37. Принципи конституційного статусу людини.
38. Принцип рівності та форми його гарантування.

39. Загальна характеристика особистих прав людини.
40. Свобода слова та її конституційні гарантії. Поняття та види інформації.
41. Право на доступ до публічної інформації та особливості його реалізації.
42. Право на особисту недоторканність.
43. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання: поняття та умови реалізації.
44. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації.
45. Загальна характеристика політичних прав громадян.
46. Право на участь в управлінні державними справами.
47. Конституційні обов'язки людини і громадянина.
48. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.
49. Поняття і види форм безпосереднього народовладдя в Україні.
50. Принцип народовладдя, форми реалізації народовладдя.
51. Поняття виборів, виборчого права.
52. Принципи виборчого права.
53. Види виборчих систем.
54. Поняття та види референдумів.
55. Предмет всеукраїнського референдуму.
56. Порядок проведення всеукраїнського референдуму.
57. Порядок проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.
58. Поняття та ознаки органу державної влади.
59. Система органів державної влади України.
60. Способи класифікації органів державної влади.
61. Поняття принципів організації та діяльності органів державної влади.
62. Поняття та сутність парламенту.
63. Склад, структура, організація діяльності Верховної Ради України.
64. Конституційно-правовий статус народного депутата України.
65. Основні функції та повноваження Верховної Ради України.
66. Порядок роботи Верховної Ради України.
67. Парламентські процедури та особливості правового регулювання організації діяльності Верховної Ради України.
68. Загальна характеристика законодавчого процесу.
69. Місце та роль Президента України в конституційній системі органів державної влади.
70. Порядок обрання Президента України.
71. Повноваження Президента України.
72. Строк повноважень Президента України.
73. Конституційно-правові засади імпичменту Президента України.
74. Місце та роль Кабінету Міністрів України в системі органів державної влади.
75. Порядок формування та припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
76. Повноваження Кабінету Міністрів України.
77. Організація роботи Кабінету Міністрів України.

78. Акти Кабінету Міністрів України.
79. Судова влада та її риси.
80. Функції судової влади.
81. Характеристика внесених змін до Конституції України в частині правосуддя.
82. Засади організації судової влади в Україні.
83. Судова система України.
84. Порядок утворення і ліквідація суду.
85. Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України.
86. Вища рада правосуддя.
87. Правовий статус суддів.
88. Підстави для звільнення судді.
89. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
90. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
91. Юрисдикція Конституційного Суду України.
92. Статус судді Конституційного Суду України.
93. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Ознаки унітарної держави.
94. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.
95. Порядок утворення адміністративно-територіальних одиниць та зміни їх статусу.
96. Поняття місцевого самоврядування та його система.
97. Характеристика внесених змін до Конституції України щодо децентралізації влади.
98. Мета та завдання реформи місцевого самоврядування в Україні.
99. Реалізація реформи місцевого самоврядування.
100. Особливості організації місцевого самоврядування на рівні області (району) та на рівні територіальних громад.
101. Принцип гарантування місцевого самоврядування.
102. Поняття, види та підстави конституційно-правової відповідальності.
103. Конституційно-правові санкції.
104. Поняття охорони та захисту Конституції України.
105. Форми захисту Конституції України.

IV. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. *Конституція України*: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. *Європейська конвенція про громадянство*: Міжнародний документ від 06.11.1997 № ETS N 166. Документ 994_004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. *Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту*: Закон від 08.07.2011 № 3671-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. *Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)*: Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. Документ 1401-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
5. *Про вибори Президента України*: Закон від 05.03.1999 № 474-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-14>
6. *Про вибори народних депутатів*: Закон від 17.11.2011 № 4061-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
7. *Про місцеві вибори*: Закон від 14.07.2015 № 595-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
8. *Про громадянство*: Закон України від 18.01. 2001 № 2235-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
9. *Про державну службу*: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Документ 889-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
10. *Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України*: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/page>
11. *Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб*: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. *Про Кабінет Міністрів України*: Закон України від 27.02.2014 р. Документ 794-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
13. *Про Конституційний Суд України*: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>.

14. *Про місцеве самоврядування в Україні*: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР Документ 280/97-вр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
15. *Про статус депутатів місцевих рад*: Закон від 11.07.2002 № 93-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93-15-XIV>. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
16. *Про всеукраїнський референдум*: Закон від 06.11.2012 № 5475-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>
17. *Про правовий режим надзвичайного стану*: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. *Про прокуратуру України*: Закон України 14.10.2014. № 1697-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
19. *Про Регламент Верховної Ради України*: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. Документ 1861-17, в редакції від 30.01.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
20. *Про статус депутатів місцевих рад*: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
21. *Про судоустрій і статус суддів*: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Документ 1402-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

Підручники

22. *Aspen Treatise Series Constitutional Law: Principles and Policies*. Wolters Kluwer Law & Business, 2015. P 1440
23. *Задорожня Г.В., Задорожний Ю.А., Сопілко І.М. Конституційне право України: підручник*. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 448 с. URL: <http://www.lib.nau.edu.ua/BooksForNAU/2010/Zadorojnaya.Pdf>
24. *Орленко В.І. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспитів* / В.І. Орленко, В.В. Орленко. – 4-е вид., стереотип. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. – 152 с.
25. *Погорілко В. Ф., Конституційне право України: підручник* / В. Ф. Погорілко, В. Федоренко. Вид. 3-тє, перероб. і доопр. К.: КНТ, 2011, 527 с.
26. *Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник* / за заг. ред. В.Л. Федоренка. 2-ге вид., переробл. і доопр.. К.: Алетра; КНТ; Центр учб. л-ри, 2010. 432 с.

27. *Чушенко В.І., Заяць І.Я., Конституційне право України: підручник.* К.: Вид-во Дім «Ін Юре», 2007. 488 с.
28. *Шляхтун П.П.* Конституційне право України: підручник. К.: «Освіта України», 2010. 592 с.
29. *Chemerinsky Erwin Constitutional Law: Principles And Policies (Introduction to Law Series).* 3 edition. Aspen Publishers. 2006, P. 1368.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали

30. *Годованець В. Ф.* Конституційне право України: навч. посібник. К.: МАУП, 2005, 360 с.
31. *Encyclopaedia Britannica.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/constitutionalism>
32. *Конституційне право України: навч. посіб. для підгот. до іспитів /* упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. К.: ЦУЛ, 2016. 217 с
33. *Конституційне право України: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ.навч.закл. /* Упоряд.В.С.Журавський, Ю.М.Тодика, К.: Ін Юре, 2004. 884 с.
34. *Конституційне право України: опорний навчально-методичний інтерактивний комплекс /* За заг. ред. Т.В. Кухтик, Краматорськ: ДІТМ МНТУ ім.Ю. Бугая, 2009, 251 с.
35. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: навч. посібник. Вид. 3-тє, виправл. та доповн., К.: Атіка, 2004. 512 с.
36. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: навч. посібник. вид. 4-те, виправл. та доповн. К.: Атіка, 2006. 568 с.
37. *Орленко В.І.* Орленко В.В. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспитів. 4-е вид., стереотип., К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. 152 с.
38. *Совгиря О.В., Шукліна Н.Г.* Конституційне право України: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 632 с.
39. *Шаповал В.М.* Сучасний конституціоналізм: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2005, 560 с.

Інформаційні ресурси

40. *Система дистанційного навчання ЧНТУ.* Курс: Конституційне право України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eln.stu.cn.ua>
41. *Бібліотека Конгресу США* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loc.gov/index.html>
42. *Бібліотека та архіви Канади* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.collectionscanada.ca/>
43. *Бюлетень «Офіційний вісник України».* URL: <http://ovu.com.ua/>
44. *Верховна Рада України.* Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iportal.rada.gov.ua>

45. *Верховний Суд України*. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>
46. *Вища рада юстиції України*. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua>
47. *Законодавство України*. Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/504/96-вр>
48. *Конституційна Асамблея*: електронна бібліотека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
49. *Кабінет Міністрів України*. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control>
50. *Конституційний суд України*. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/>
51. *Національна академія державного управління при Президентові України*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua>
52. *Національна юридична бібліотека*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
53. *Президент України*. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>
54. *Право України*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoua.com.ua>
55. *Судова влада в Україні*. Офіційний веб-портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/>
56. *Уповноважений Верховної Ради України*. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.kiev.ua>
57. *Урядовий портал*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/>